

Cognitive Semantics of "GAH" from the Perspective of Semantic Conflict and Resolution Hypothesis

Ali Alizadeh¹ & Hamed Akbarpour² & Faranak Jamaledin³ & Mohammad Reza Dehghanzadeh⁴

(97-119)

Abstract

The aim of this study is to carefully examine the morpheme "GAH" in order to enumerate the concepts contained in and to discover the mechanism of conversion between these concepts from the perspective of Cognitive Semantics in the context of Talmy's Semantic Conflict and Resolution hypothesis. To achieve this, we extracted all the entries of this morpheme from the Two Volume Persian Dictionary of Sadri Afshar et al. (2009). We examined each of them in an analytical-research way from a qualitative perspective presented in the introduced theoretical framework. After the autopsy of the nature of the open and closed classes and creating a correspondence between their concepts and types of uses of the morpheme "GAH" and proving that this morpheme does not follow a fixed pattern in belonging to the open or closed class, followed by dissection of the Semantic Conflict and Resolution hypothesis under the presentation of a series of Cognitive processes under the headings of shifts, blends, juxtaposition, juggling and blocking and their exact subsets, we put the body of research in the benchmark of these criteria to determine with which morphemes, via which processes and by which functions, the morpheme of "GAH" is combined, and the final output belongs to which Cognitive process and what conceptual domain it includes. The concept of "basicness" was recognized as TIME and the cognitive process through which this concept converts to "SPACE", as a new achievement in this research was established as "Replacement of whole the basicness concept of a spectrum (open/closed) class by a component of open-class side features." Also, the cause of this gradation in the nature of "GAH" was identified through another Cognitive process called Reification. In addition, according to what we obtained in the data analysis, the outputs of "GAH"'s compounds were not out of 4 modes: location of the process, location of the effect of the process, location of an object/mass, and location of the effect/direction/extension of an object. A commixture of the modes also appeared.

Keywords: GAH in Persian, Cognitive Linguistics, Cognitive Semantics, Semantic Conflict and Resolution, Space and Time.

Received: December, 7, 2020; Accepted: January, 9, 2020

doi
10.22059/jolr.2021.314951.666676
Print ISSN: 1026-2288-Online ISSN: 2676-3362
<https://jolr.ut.ac.ir>

1. Associate Professor Linguistics Department Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

2. Email of the corresponding author: hamedakbarpour81@gmail.com

Ph.D. Candidate of Linguistics Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

3. Ph.D. Candidate of Linguistics Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

4. Ph.D. Candidate of Linguistics Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

1. Introduction

In modern Persian, whether we consider "GAH" as a free morpheme or an affix, is not what the authors are looking for in this article. Some consider it a suffix, while in words such as "GAHNAMEH", "GAH" does not follow "NAMEH". Some consider "GAH" to be an affix, while in the clause "GAH-e RAFTAN SHOD", it does not represent an affix. Therefore, in this article, we seek to discover that in the process of word formation, at the level of pars of speech, the morpheme "GAH" is combined with which morphemes, via which processes and with what functions, and its final product, from the point of view of cognitive semantics, is the output of what cognitive process and includes what conceptual domains.

On the other hand, we will also examine this point that when "GAH" is used alone, it is influenced by what factors and what meanings are derived from it. Of course, in this article we will not seek to present a Semantic Network of this morpheme and we will not determine its Radial Category, but we will use a minimal perspective in the framework of Cognitive Semantics that is phenomenologically consistent in perception, production and training.

2. Literature Review

Research on Persian's affixes, like other grammatical issues, reveals the controversy between traditionalists and neo-modernists. If we consider the previous periods as the period of domination of prescriptive ideas, today is the period of domination of theory-based researches that try to analyze data and explain a special approach in the framework of specific theories. Therefore, the study of the morpheme "GAH" that this article intends to analyze, is no exception to this rule. "GAH", like other morphological and syntactic issues, has been proposed from different points of view, which, according to the authors, are in the chronological order of lexicographers' views, traditional grammarians' views and linguistic theorists' views. To this end, we first examined the main dictionaries entries of this morpheme and then we went through the prescriptive of traditional grammarians' works and finally introduced some theory-based newer approaches.

3. Methodology

In this research, first we extracted all the words containing "GAH" from the two-volume Persian dictionary of Sadri Afshar et al. (2009) and then we classified them based on the theoretical framework of the research. Therefore, our research is a kind of analytical-research and is presented in a qualitative format. The total of our data collected is 112 constructs, each of which has been carefully analyzed.

4. Result

The results showed that the concept of "basicness" was recognized as TIME and the cognitive process through which this concept converts to "SPACE", as a new achievement in this research was established as "Replacement of whole the basicness concept of a spectrum (open/closed) class by a component of an open-class side features." Also, the cause of this gradation in the nature of "GAH" was identified through another Cognitive process called Reification. In addition, according to what we obtained in the data analysis, the outputs of "GAH"'s compounds were not out of 4 modes: location of the process, location of the effect of the process, location of an object/mass, and location of the effect/direction/extension of an object. A commixture of the modes also appeared.

5. Discussion

Since, according to the considerations of the theoretical framework, the concept of basicness in "GAH" is TIME, logic dictates that it must lose this conceptual property

in combinations whose final output is PLACE, in order for the output to become a "PLACE". Also, since the accompanying morpheme does not pay any ransom to our "GAH" and does not take on the color and smell of TIME, inevitably under one of the processes proposed in the theoretical framework, "GAH" must give in to this fundamental internal conceptual transformation before offering the final product.

6- Conclusion

"GAH", when participates in derivation, in most cases, produces the concept of PLACE. But in most combinations it has the meaning of "TIME". The concept of basicness in "GAH" from the perspective of independence in usage is TIME. Also, "GAH", due to its oscillating behavior, is placed in the continuum between the open and closed class morphemes constraint. "GAH" in assimilation with the process that is reified, in order to coordinate with its side feature, i.e. locality, takes the meaning of PLACE and the output of this coincidence is also of the kind of place. The cognitive process involved in this transformation is a SHIFT of the following type, which was added to the Talmy's semantic hypothesis as a new cognitive process in this research: "Replacement of whole the basicness concept of a spectrum (open/closed) class by a component of an open-class side features."

معنانشناسی شناختی تکواژ «گاه» از منظر فرضیه ستیز و سازش

معنایی

علی علیزاده

دانشیار زبان‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

حامد اکبر پور^۱

دانشجوی دکتری زبان‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

فرانک جمال‌الدین

دانشجوی دکتری زبان‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

محمدرضا دهقان‌زاده

دانشجوی دکتری زبان‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۹۹/۹/۱۷؛ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۹/۱۰/۲۰

علمی - پژوهشی

چکیده

هدف از انجام این پژوهش بررسی دقیق تکواژ «گاه» به منظور برشمردن مفاهیم اصلی موجود در آن و کشف سازوکار تبدیل این مفاهیم از دیدگاه معنانشناسی شناختی و در چهارچوب فرضیه ستیز و سازش معنایی تالمی است. برای این منظور تمامی کاربردهای این تکواژ در فارسی معاصر را از مداخل مربوطه در فرهنگ فارسی دو جلدی صدری افشار و همکاران (۱۳۸۸) استخراج نموده و به بررسی و تحلیل تک‌تک آن‌ها به روشی تحلیلی-پژوهشی و از منظر کیفی مطرح‌شده در چهارچوب نظری معرفی‌شده پرداختیم. بدین صورت که پس از ماهیت‌شناسی طبقات باز و بسته و ایجاد تناظر بین مفاهیم آن‌ها و انواع کاربردهای تکواژ «گاه» و اثبات تبعیت نکردن این تکواژ از یک الگوی ثابت در تعلق به طبقه باز یا بسته و به دنبال آن، باز نمودن فرضیه ستیز و سازش معنایی ذیل ارائه یک سری فرایندهای شناختی تحت عناوین دگردیسی، امتزاج، مجاورت تقابلی، دستگردانی و انسداد و زیرمجموعه‌های دقیق آن‌ها، پیکره پژوهش را در بوتۀ محک این معیارها گذاریم تا مشخص شود تکواژ «گاه» با چه تکواژهایی، طی چه فرایندهایی و با چه کارکردی ترکیب می‌شود و محصول نهایی آن اولاً خروجی کدام فرایند شناختی است و دوماً چه حوزه مفهومی را شامل می‌شود. با توجه به نتایج به‌دست‌آمده مفهوم پایگی در «گاه»، زمان تشخیص داده شد و فرایند شناختی که از طریق آن این مفهوم به مفهوم «مکان» تبدیل می‌گردد به‌عنوان دستاوردی جدید در این حوزه ذیل عنوان «جایگزینی یک مؤلفه از ویژگی‌های عرضی یک طبقه باز با کل مفهوم پایگی یک طبقه پیوستاری (باز/بسته)» به دست داده شد. همچنین علت این تشکیک در ماهیت «گاه» نیز فرایند شناختی دیگری تحت عنوان «شیء‌انگاری» شناسایی گردید. بعلاوه مطابق آنچه در بررسی داده‌ها به دست آوردیم خروجی ترکیبات «گاه» از ۴ حالت مکان اجرای فرایند، مکان اثر اجرای فرایند، مکان قرار گرفتن یک شیء (چیز)/جرم و مکان قرار گرفتن اثر/جهت/امتداد یک شیء خارج نبود که البته در مواردی نیز تلفیقی ظاهر شده بودند.

واژه‌های کلیدی: گاه در فارسی، زبان‌شناسی شناختی، معنانشناسی شناختی، ستیز و سازش معنایی، زمان و مکان.

۱. مقدمه

اینکه در فارسی امروز «گاه» را تکواژی آزاد بدانیم و یا وند، مطلبی نیست که نگارندگان در این مقاله به دنبال آن باشند. برخی آن را پسوند می‌دانند در حالی که در واژه‌هایی چون «گاهنامه» از پس «نامه» نمی‌آید. بعضی «گاه» را وند می‌دانند، در

حالی که در بند «گاه رفتن شد»، وند نمی‌نماید؛ بنابراین، ما، در این مقاله به دنبال کشف این نکته هستیم که در فرایند واژه‌سازی، در سطح اجزاء کلام، تکواژ «گاه» با چه تکواژهایی، با چه فرایندهایی و با چه کارکردی ترکیب می‌شود و محصول نهایی آن از دیدگاه معناشناسی شناختی، اولاً خروجی کدام فرایند شناختی است و دوماً چه حوزه‌ای را شامل می‌شود. از طرفی دیگر، این نکته را نیز مورد بررسی قرار خواهیم داد که آنگاه که «گاه» به تنهایی به کار می‌رود، تحت تأثیر چه عواملی، چه معانی‌ای از آن صادر می‌گردد. مسلماً، در این مقاله به دنبال ارائه یک شبکه معنایی از این تکواژ نخواهیم بود و مقوله شعاعی آن را نیز تعیین نخواهیم کرد، بلکه از یک دیدگاه کمینه در چهارچوب معناشناسی شناختی بهره خواهیم برد که در درک، تولید و آموزش، وفاق پدیدارشناختی داشته و اطناب در تبیین نداشته باشد.

۲. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های انجام‌شده درباره وندهای زبان فارسی همچون دیگر مباحث دستوری بیانگر جدال سنت‌گرایان و نوپردازان است. اگر دوره‌های پیشین را دوره تسلط انگاره‌های تجویزی بدانیم، روزگار حاضر دوره تسلط پژوهش‌های نظریه محور است که تلاش می‌کنند در چهارچوب نظریه‌ای خاص به تحلیل داده‌ها و تبیین رویکردی ویژه بپردازند؛ بنابراین، بررسی تکواژ «گاه» که این نوشته در نظر دارد به تحلیل آن بپردازد نیز از این قاعده مستثنی نیست. درباره «گاه» همچون دیگر موضوعات صرفی و نحوی دیدگاه‌های مختلفی مطرح شده است که بر اساس تتبع نگارندگان به ترتیب سیر تاریخی عبارت‌اند از دیدگاه فرهنگ‌نویسان، دیدگاه دستورنویسان سنتی و نگرش‌های نظریه محور زبان‌شناختی. به همین منظور ابتدا رویکرد فرهنگ‌نگاران را در مواجهه با این تکواژ و چگونگی ثبت و ضبط آن مورد بررسی قرار می‌دهیم و سپس به سراغ دستورنویسان سنتی خواهیم رفت و در نهایت نگرش‌های تازه‌تر را مطرح خواهیم نمود.

۲، ۱. فرهنگ‌نگاران

بی‌تردید ثبت و ضبط واژگان در یک فرهنگ لغت، کاری دقیق و نیازمند دیدگاهی علمی درباره شناخت ساختار مقولات واژگانی و ساخت‌واژی است. به‌ویژه شناسایی صورت پایه واژه و صورت واژه و تفکیک و تمییز آن‌ها بسیار مهم است؛ چراکه امروزه در بیشتر پژوهش‌ها، از مدخل‌ها به‌عنوان پیکره و داده تحقیق می‌توان استفاده نمود و لذا دقت فرهنگ‌نگار می‌تواند در نتیجه تحقیق تأثیرگذار باشد. در مورد پژوهش حاضر و اتفاقاً در مدخل‌گذاری صورت تکواژ «گاه»، غالب فرهنگ‌نگاران درباره آن قائل به هم‌آوایی هستند؛ چراکه برای آن چهار مدخل ثبت نموده‌اند. به‌عنوان مثال دهخدا

(۱۳۷۰)، معین (۱۳۷۱)، عمید (۱۳۸۹) و انوری (۱۳۸۱) برای «گاه» مدخل‌های جداگانه‌ای ثبت کرده و لذا ما با چهار تکواژ متفاوت مواجه هستیم. «گاه» به مفهوم «زمان» و «مکان» به‌عنوان دو واژه مستقل (تکواژ آزاد) و «گاه» به مفهوم «وند» زمان و مکان که شواهدی هم برای هر کدام ذکر شده است.

۲، ۲. دستورنویسان

دستورنویسان، بدون ملاحظه کاربردی و مستقل واژه‌هایی که فرهنگ‌نگاران در دسته‌بندی لحاظ کرده بودند، به تکواژ «گاه» صرفاً به‌عنوان یک «وند» پرداخته‌اند؛ چنانکه قریب (۱۳۷۸)، معین (۱۳۷۱)، همایون‌فرخ (۱۳۳۷)، مشکور (۱۳۴۲)، ذوالنور (۱۳۴۳)، خیام‌پور (۱۳۴۷)، فرشیدورد (۱۳۸۴)، شریعت (۱۳۷۲)، صادقی (۱۳۷۱)، شفایی (۱۳۶۳) و انوری (۱۳۶۷) یا دقیقاً به آن نپرداخته‌اند یا اگر هم مباحث صرفی را مطرح نموده‌اند، به همان تقسیم‌بندی مفهومی سنتی ذیل پسوند زمان و مکان اکتفا کرده‌اند. حتی ناتل خانلری (۱۳۵۵) هم که با رویکردی زبان‌شناختی به تحلیل مباحث دستوری روی آورده بود، همین تقسیم‌بندی را مبنای تحلیل خود قرار داده است. علاوه بر دستورنویسان سنتی، عده‌ای از زبان‌شناسان هم تحلیل‌های ویژه‌ای را در مورد ساخت صرفی زبان فارسی انجام داده و نگاه جدیدتری را در تقسیم‌بندی خود به نمایش گذاشته‌اند. صادقی (۱۳۷۱) بر این باور است که «گاه» پسوندی مکانی است و هیچ اشاره‌ای به مفهوم زمانی آن نمی‌کند. به‌علاوه، بر این متذکر می‌شود که در فارسی بعد از اسلام، این «وند» هیچگاه مستقلاً در مفهوم مکان به کار نرفته است. این در حالیست که احمد بن محمد بن زید طوسی (۱۳۵۶: ۳۸) این تکواژ را به‌عنوان واژه‌ای مستقل (تکواژی آزاد) به مفهوم مکان نیز به کار برده است:

«در بدایت بند و چاه بود و در نهایت تخت و گاه بود»

کشانی (۱۳۷۱) نیز «گاه» را هم به‌عنوان پسوند مکان و هم، زمان در نظر می‌گیرد که در مورد مفهوم اخیر بر این باور است که این پسوند قادر است در بعضی موارد خاص نقش واژه مستقلی را بازی کند؛ بنابراین از نظر او، این وند در مفهوم زمانی خود می‌تواند واژه‌ای مستقل محسوب شود و حتی اگر پسوند هم باشد تغییری در کل ساختار موضوعی واژه ایجاد نمی‌کند. کلباسی (۱۳۷۱) هم در دسته‌بندی خود از این وند همین دیدگاه را مطرح می‌نماید. او نیز عقیده دارد که «گاه» در مفهوم زمان و در کلماتی همچون صبحگاه، سحرگاه، شبانگاه، دیرگاه و غیره وند محسوب نمی‌شود چراکه این عنصر امروزه به صورت تکواژی آزاد استفاده می‌شود و ترکیبات گاهی، هرگاه، گاه‌گاهی و غیره از آن ساخته شده‌اند.

۲، ۳. نگرش‌های تازه

با توجه به اختلاف نظرهای مطرح شده طی چند سال اخیر و از منظر نظریه‌های مسلط دو دهه اخیر، تحلیل‌های دقیق‌تری درباره پژوهش‌های زبانی به‌طور عام و بررسی‌های صرفی به‌طور خاص صورت گرفته است که این نوشته نیز تلاش می‌کند در همین راستا با توجه به چهارچوب نظری نوآورانه‌ای به تحلیل ساختار موضوعی واژه‌های مشتق و مرکب از «گاه» و به‌ویژه تعامل ریشه و وند در آن‌ها، بپردازد. امروزه معناشناسی شناختی در بسیاری از پژوهش‌های زبانی، تحلیل‌های قابل تأملی را ارائه نموده است. بررسی شبکه معنایی پسوند مکان‌ساز «گاه» با رویکرد شناختی مرتبط‌ترین پژوهشی است که در پیشینه این مقاله می‌گنجد. رضایی و رفیعی (۱۳۹۵) تلاش نموده‌اند تا در این پژوهش با در نظر گرفتن معنای سرنمونی «محل انجام عمل» برای «گاه»، در بافت‌های متفاوت و متأثر از بخش اسمی پایه اثبات نمایند که مفاهیم مطرح شده در واژه پایه باعث برجسته‌سازی مفاهیم مختلف از «گاه سرنمون» شده و در نهایت منجر گردیده به‌گونه‌ای چندمعنایی که معنای زمان هم زیرشمول سیطره معنایی مکان در این تکواژ است.

۳. چهارچوب نظری

برای ارائه تبیین در این مقاله، چهارچوب نظری معناشناسی شناختی از نظرگاه تالمی^۱ مورد استفاده قرار گرفته است. البته واضح است که بخش و یا سرفصلی از آنچه تالمی آن را تقابل ساختاری و محتوایی نامیده است (۲۰۰۰ / ۱: ۲۱) و نیز آنچه ستیز و سازش معنایی به آن اطلاق شده است (۲۰۰۰ / ۲: ۳۲۳) مبنای تحلیل واقع شده‌اند.

۳.۱. طبقات باز و بسته

تالمی معتقد است در ساختار زبان، دو زیرسامانه در تقابل تکمیلی با یکدیگر تعامل دارند. این دو زیرسامانه تحت عناوین طبقه باز و یا واژگان و طبقه بسته و یا دستور به ترتیب محتوای مفهومی و ساختار مفهومی را رمزگذاری می‌نمایند. لازم به توضیح است که منظور از ساختار در اینجا الگوها و فرایندهای شناختی است (۲۰۰۰ / ۱: ۲). به این ترتیب طبقه بسته، سازمان‌دهی صحنه و طبقه باز خود صحنه را روایت می‌کند؛ بنابراین عناصر طبقه بسته در یک صحنه می‌بایست متعددتر، ساده‌تر، دارای عمق محتوایی کم‌تر و عمق ساختاری بیشتر باشند. در مقابل عناصر طبقه باز کم تعداد بوده و از عمق و پیچیدگی محتوایی بیشتری برخوردارند (همان: ۳۷-۳۲).

به‌عنوان نمونه جمله زیر را از این جهت در جدول ۱ تجزیه می‌نماییم: - نانوايي (یک نانواي نامعین و نامشخص) نان را پخت.

1. Talmy

طبقه باز	طبقه بسته
نانوا: شخصی که در مغازه‌ای خاص که دارای تنور است، از صبح زود خمیر را آماده کرده و نان را درون تنور به روش خاصی برای مصرف روزانه می‌پزد و می‌فروشد.	وا: پسوند اتصاف ت: از مؤلفه‌های بن ماضی ی: علامت نکره را: نقش‌نمای مفعول مقوله فعل برای پختن: فرایند مقوله اسم برای نان: چیز روابط دستوری: فاعل و مفعول (نانوا و نان) نمود: ساده وجه: اخباری جهت فعل: معلوم ترتیب واژگان: SOV آهنگ: افتان
نان: یک ماده غذایی که برای مصرف روزانه به تنهایی یا با مواد غذایی دیگر مورد استفاده قرار می‌گیرد و از گندم و جو و دیگر غلات تهیه می‌شود.	
پختن: آماده‌سازی یک ماده غذایی با حرارت، برای مناسب‌سازی آن جهت استفاده خوراکی.	

جدول شماره ۱- تجزیه عناصر طبقات باز و بسته

همان‌طور که در جدول شماره ۱ مشاهده می‌شود، چنانچه عناصر طبقه باز را تغییر دهیم، کل صحنه تغییر می‌کند؛ به‌عنوان مثال: مکانیکی ماشین را تعمیر کرد؛ اما اگر عناصر طبقه بسته را تغییر دهیم، موضوع صحنه تغییر نمی‌کند: نانوايي نان را پخته است. به همین وزن، اگر «گاه» را از اعضای طبقه بسته بدانیم نباید با تغییر دادن، افزودن و یا کاستن آن از یک زنجیره زبانی، معنا تغییر کند؛ اما به مثال‌های زیر توجه کنید:

الف: جای شما اینجا نیست. / جایگاه شما اینجا نیست. ««« تغییر معنا

ب: سحر آمدم. / سحرگاه آمدم. ««« عدم تغییر معنا

چنانچه در مثال‌ها مشاهده می‌شود، رفتار «گاه» از الگوی ثابتی پیروی نمی‌کند؛ به‌نحوی که در مورد (الف) افزودن «گاه» مانند اعضای طبقه باز موجب ایجاد تغییر بنیادین می‌شود، اما در مورد (ب) افزودن «گاه» مانند اعضای طبقه بسته تغییری را به وجود نمی‌آورد. این بخش از چهارچوب نظری، ما را به بخش دیگری از چهارچوب در ساحت معنانشناسی شناختی رهنمون می‌سازد.

۳، ۲. ستیز و سازش معنایی

نظریه شناختی ستیز و سازش معنایی تالمی که طرح اولیه آن در سال ۱۹۷۷ ارائه شده، به‌صورت خلاصه، به ستیز ویژگی‌های معنایی واژه‌ها در سطح گفتمان، جمله و گروه و در نهایت سازش یکی به نفع دیگری می‌پردازد. در این پژوهش، ما سعی بر آن داریم تا از این رویکرد برای تحلیل واژه‌های اشتقاقی و مرکب مورد نظر این مقاله استفاده کنیم. اگر زمان، یک مفهوم تخصیص‌یافته در دستور باشد و مکان نیز همین ویژگی را داشته باشد، در این صورت «گاه» یک عنصر دستوری است که ویژگی‌های معنایی آن در ستیز، به محتوای نهایی فائق آمده و در آن رسوخ کرده است؛ اما همان‌طور که در ۳، ۱. دیدیم موضوع به همین سادگی نیست.

البته قرار نیست که همواره ستیز و سازشی در کار باشد، به این معنا که برخی از عناصر از ابتدا با هم سر سازش دارند و آنجا که ستیز به وجود می‌آید یک سری فرایندهای شناختی برای سازش در ذهن مخاطب فعال می‌شوند تا معنای مدنظر احراز گردد. این عناصر ممکن است هر دو و یا یکی از آنها متعلق به طبقه باز یا بسته بوده و یا در تناظر با یک جمله قرار گیرند. اگرچه تالمی معتقد است فرایند شناختی سازش معنایی منحصر به آنچه آورده، نیست اما به پنج دسته از این فرایندها اشاره می‌کند. این فرایندها عبارت‌اند از: دگردیسی، امتزاج، مجاورت تقابلی، دستگردانی و انسداد (تالمی، ۲۰۰۰/۲: ۳۳۶-۳۲۳):

۱، ۲، ۳. دگردیسی

هنگامی که ویژگی‌های معنایی دو صورت با هم در ستیز باشند، ویژگی‌های معنایی یکی از صورت‌ها به نفع و در جهت دیگری دچار دگردیسی می‌شود. این دگردیسی سازشی ممکن است از طرف طبقه بسته به نفع طبقه باز و یا بالعکس باشد. برخی از انواع آن عبارت‌اند از:

۱، ۲، ۳. اتساع یک مؤلفه از طرح‌واره یک طبقه بسته

تالمی برای شرح این نوع از دگردیسی طبقه بسته، تکواژ across را مثال می‌زند. این عنصر برای آنکه معنای پایه‌اش تحقق یابد، باید طول مسیر مسیری‌پیمایش کوچک‌تر- مساوی طول محور عمود بر این مسیر در مرزما باشد؛ بنابراین اگر مسیری فاقد عرض قابل عبور (معنی‌به) باشد، یعنی مثلاً تمام آن طول باشد، دیگر از این عضو طبقه بسته (across) برای آن استفاده نمی‌شود. حال اگر این رابطه بینابین تعریف شود؛ یعنی طرح‌واره مرزما مربع و یا مستطیل شود (جای طول و عرض عوض شود)، برای اینکه گزاره به لحاظ معنایی درست باشد، across مجبور است مؤلفه معنایی فوق‌الذکر را توسعه دهد:

I walked across the river.

I walked across the square field. اتساع نسبی مؤلفه فوق‌الذکر

I walked across the pier.* اتساع کامل مؤلفه فوق‌الذکر

۱، ۲، ۳. الغاء یک مؤلفه از طرح‌واره یک طبقه بسته

اگر باز هم به همان مثال قبلی تالمی برای across نگاهی بیندازیم درمی‌یابیم که یکی از مؤلفه‌های پایه برای آن، قطع دو انتهای مسیر (مرزما) توسط مسیری‌پیمای است. تالمی در مثال زیر

The tumbleweed rolled across the prairie for an hour.

چنین استدلال می‌کند که در ستیز بین across و prairie (مرغزار)، across این مؤلفه را از دست می‌دهد (سازش می‌کند) تا مخاطب بتواند معنا را به‌طور یکدست و بدون

سکته دریافت نماید چراکه در محل استقرار مسیرپیما و از منظر آن، نهایتان مرغزار به لحاظ شناختی ناهویداست.

۳، ۲، ۱. جایگزینی یک مؤلفه از مختصات یک طبقه باز

در این نوع از دگردیسی، صورت طبقه باز ویژگی‌های ساختار معنایی خود را با یکی از ویژگی‌های صورت طبقه بسته جایگزین می‌سازد تا از این رهگذر هر دو صورت به سازش معنایی برسند. برای این فرایند شناختی دو گونه تمییز داده شده است:

۳، ۲، ۱. میزان امتداد و الگوی توزیع

صورت‌های طبقه باز و طبقه بسته نسبت به دو مؤلفه مفهومی «میزان امتداد» و «الگوی توزیع» می‌توانند حساس باشند. به‌عنوان مثال میزان امتداد در «حوزه زمان» در قالب یک رویداد می‌تواند محدود به نقطه یا مبسوط به خط باشد. همچنین الگوی توزیع یک رویداد می‌تواند به‌عنوان نمونه یک «رفت» و یا یک «رفت‌وبرگشت» را تداعی نماید. تالمی فعل hit (زدن) را مثال می‌زند و آن را از این جهت، عملی متمزّن در لحظه (نقطه‌ای) و رفت‌وبرگشتی می‌داند:

(a) She hit the gong with the mallet at exactly 3:00.

(b) And now she is hitting the gong with the mallet.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود در مثال (a) ویژگی‌های صورت‌های طبقه بسته at با طبقه باز hit همخوانی دارد. درحالی‌که در مثال (b) ویژگی‌های صورت‌های طبقات بسته be و ing در ستیز با ویژگی‌های hit است؛ بنابراین در اینجا طبقه باز hit مجبور است خود را با طبقه بسته سازش دهد. به عبارت دقیق‌تر در اینجا فعل hit امتداد نقطه‌ای خود را با امتداد خطی و الگوی رفت‌وبرگشتی خود را با الگوی رفت جایگزین می‌نماید.

۳، ۲، ۱. ویژگی‌های متداعی

هنگامی‌که ویژگی‌های متداعی دو عنصر با هم در ستیز قرار می‌گیرند، مثل خم‌شدن یک دستمال در تقابل با خم‌شدن یک میله، به این علت که «خم‌شدن» معمولاً به لحاظ شناختی برای چیزهای سفت، سخت و در عین حال منعطفی چون فلزات که قوس برمی‌دارند قابلیت تداعی دارد و نه چیزهای نرمی چون پارچه، در این حالت یک سازش مفهومی شکل می‌گیرد و با دگردیسی ویژگی‌های متداعی؛ یعنی نوعی جایگزینی چندگانه حالت سفتی و قوس‌برداری برای دستمال جهت همخوانی با ویژگی‌های متداعی فعل «خم‌شدن»، مواجه هستیم. این مختصات جدید، سببی است چراکه هم از نهاد و هم از فعل گزاره، هنگامی‌که در کنار هم قرار می‌گیرند، نشأت می‌گیرد.

در این فرایند شناختی، ذهن دو ویژگی ناهمخوان را با یک سازش معنایی از طریق تغییر یکی از این دو، همخوان جلوه می‌دهد، به نحوی که مولود دورگه آن، پس از سازش، ویژگی‌های هر دو را به طرز منطقی جدیدی بازنمایی معنایی می‌کند. برای امتزاج در این معنا دو نوع متصور است:

۱، ۲، ۳. روگذاری

اگر به جمله زیر دقت نماییم می‌بینیم هیچ شباهت شناختی بین فرهاد و یک گوی وجود ندارد، به‌ویژه اگر فرهاد فرد لاغری باشد:

«فرهاد دیشب در مهمانی مدام از این طرف به آن طرف غل می‌خورد.»

در اینجا بین دو دسته از ویژگی‌ها، یک ستیز به‌ظاهر سازش نیافتنی وجود دارد. برای رسیدن به سازش نوعی فرایند شناختی ذیل عنوان امتزاج رخ می‌دهد که حرکت گوی بر یک سطح صاف را با حرکت فرهاد به‌عنوان مرجع اصلی گزاره در هم می‌آمیزد. به سخن دیگر، ما با یک گزاره اصلی مواجه هستیم که صبغه‌ای خاص دارد و خود ما صبغه جدیدی را به آن تحمیل می‌کنیم و یا به عبارتی به خورد آن می‌دهیم یا روگذاری می‌کنیم. درست مثل اینکه ما عکس یک چهره با چشمانی خندان را با گذاشتن یک لفاف شفاف روی آن که درست در مختصات چشمان مربوط به تصویر چشمانی گریان داشته باشد، گریان درک کنیم. از این نگاه استعاره نیز می‌تواند نوعی از روگذاری باشد.

۲، ۲، ۳. درون‌افکنی

گاه ستیز معنایی بین ویژگی‌های صحنه‌افرازی یک طبقه باز مثل فعل و یک طبقه بسته مثل ساختار فاعل + ضمیر انعکاسی رخ می‌دهد. در این حالت فعلی مانند «پرتاب کردن» که صحنه را به دو بخش پرتاب‌کننده و پرتاب‌شونده افراز می‌کند در هم‌آیندی با ضمیر انعکاسی دچار ستیز می‌شود:

- فرهاد فرشید را از روی بام پرتاب کرد.

- فرهاد خودش را از روی بام پرتاب کرد.

در این حالت ویژگی دومباشری فعل «پرتاب کردن» تن به سازش با ویژگی تک‌مباشری ضمیر انعکاسی داده و هم‌نهشتی معنایی در درک ایجاد می‌کند. چنین فرایند شناختی که نتیجه استحالته صحنه‌ای دوبخشی در تک‌بخشی است و حرکت ذهن از دو به یک است درون‌افکنی نامیده می‌شود.

۳، ۲، ۳. مجاورت تقابلی

برخلاف آنچه در فرایند امتزاج رخ می‌داد؛ که ورودی فرایندها، برخی ویژگی خود را از دست می‌دادند، در مجاورت تقابلی ویژگی‌های اصلی علی‌رغم ستیز حفظ می‌شوند. در واقع، مجاورت تقابلی ستیز را مصادره به مطلوب کرده و برجسته‌سازی می‌کند. بدین‌سان احاطه کردن ویژگی‌های در حال ستیز به تولید یک چشم‌انداز از سطحی بالاتر

برای هدایت توجه به کل ماجرا در یک نگاه منتج می‌شود. محصول این فرایند که می‌توان آن را جلوه‌های ناهمخوانی نامید، می‌تواند شامل غافلگیری، دورازذهن‌بودگی، کنایه و طنز و فکاهی باشد. به‌عنوان مثال در مجاورت تقابلی slightly pregnant که در زبان انگلیسی مصطلح است، قید slightly مدرج است اما صفت pregnant کاملاً مطلق است. یکی از راهبردهای سازش در اینجا دگردیسی «حاملگی» به نفع «مختصر» است به نحوی که آن را مدرج نماید. راهبرد دیگر آن است که از مجاورت تقابلی برای تولید جلوه فکاهی برای گزاره استفاده شود؛ مانند جمله «دل خوش سیری چند؟»

۳، ۲، ۴. دست‌گردانی

برخلاف راهبردهای پیشین سازشی که فرایند شناختی به کار رفته، یک فرایند ناآگاهانه، سریع و خودکار بوده است، وجود دارند ستیزهایی که لازم است برای رسیدن به سازش، کاربر، خود دست به کار شده و تلاش‌های آگاهانه متوالی داشته باشد. یکی از اشکال این تلاش‌های متوالی برای رسیدن به سازش، دست‌گردانی طرح‌واره‌ها نام دارد. تالمی در آزمون جمله زیر را در معرض چندین گویشور بومی قرار داده است:

- The snail crawled across the car

وی برخی از تلاش‌های آن‌ها را برای تعبیرهای گوناگون جهت سازش این‌طور ثبت

نموده است:

- خزیدن حلزون از روی سقف خودرو

- خزیدن حلزون از روی کاپوت خودرو

- خزیدن حلزون از پنجره عقب به روی رودری و صندلی عقب و خروج از مختصات قرینه ...

در اینجا ستیز بین across و car موجب دست‌گردانی طرح‌واره across که پیش از

این راجع به آن بحث شد، گردیده است تا در بهترین حالت طرح‌واره مزبور با گذر و گذار یک حلزون از یک خودرو جور درآید و تعبیر نهایی در ذهن شکل گیرد؛ اما در برخی موارد ستیز بین ویژگی‌ها آن‌چنان چالش‌برانگیز است که به هیچ سازشی نمی‌رسند. در این حالت انسداد رخ می‌دهد:

۳، ۲، ۵. انسداد

چنانچه بخواهیم به‌طور واضح از طریق یک مثال انسداد را توضیح دهیم، مثال کلاسیک تالمی چنین می‌گوید که اگر کاربر از طریق دگردیسی، امتزاج و یا مجاورت تقابلی بین ویژگی‌های طرح‌واره‌ای عناصر through (از میان) که سه‌بعدی است و plateau (زمین مسطح) که دو بعدی است و رخداد اختصاص داده شده به آن walk (قدم زدن) که در صفحه قابل اعتناست، نتواند سازش برقرار کند، گزاره را بی‌نتیجه رها می‌کند:

* Jane walked through the plateau.

درست مثل این است که در زبان فارسی بگوییم «فرهاد از درون طناب عبور کرد».

در اینجا شناخت یکپارچه ذهن در فرایند ستیز و سازش دچار انسداد می‌شود.

۳، ۲، ۶. مفهوم پایگی در سازش معنایی

حیات فرایندهای سازش، به‌ویژه دگردیسی، وابسته به مفهوم «پایگی» است. بدین معنا که اگر یک صورت زبانی یک معنای پایه نداشته باشد، فرایندی مثل دگردیسی نمی‌تواند آن معنا را به یک معنای غیرپایه تبدیل نماید؛ به عبارت دیگر عمل بر روی عدم محال است؛ بنابراین همان‌طور که مفهوم پایگی across در این چهارچوب، جهت نمونه معرفی و پیش‌تر ذکر شد، در مورد «گاه» در پژوهش حاضر نیز نیاز است که ما مفهوم پایگی معنایی را مشخص نماییم چراکه در این اسلوب تمام انحراف‌ها از معنای پایه کلمه، یک فرایند شناختی به حساب می‌آید. برای این کار چهار نسخه وجود دارد: اصالت کاربرد در زمانی، بسامد، سادگی ساختار و استقلال در کاربرد. آنچه ما در این پژوهش از آن بهره خواهیم برد استقلال در کاربرد است که با رویکرد هم‌زمانی مقاله بیشترین سنخیت را دارد، چراکه فرایندهای شناختی به مسائل در زمانی در محمل سخنگوی معاصر نمی‌پردازد.

۴. روش تحقیق

در این پژوهش، ابتدا ما تمام واژگان دربردارنده «گاه» را از فرهنگ فارسی دوجلدی صدری افشار و همکاران (۱۳۸۸) استخراج نموده و سپس بر مبنای چهارچوب نظری تحقیق دسته‌بندی می‌نماییم؛ بنابراین تحقیق ما به نوعی تحلیلی-پژوهشی بوده و در قالبی کیفی ارائه می‌گردد. مجموع کل داده‌های ما ۱۱۲ ساخت است که تک‌تک آن‌ها به‌طور دقیق تحلیل شده‌اند.

۵. تحلیل داده‌ها

۵، ۱. تحلیل جمیع ۹۰ واژه در بردارنده مفهوم مکان بر ساخته از «گاه»
از میان داده‌ها با توجه به نمونه‌های وعده‌گاه، نیروگاه، گیجگاه، خرمنگاه و تهیگاه، «گاه» در اشتقاق (اگر «گاه» را وند به حساب آوریم)، در بیشتر موارد دلالت بر مفهوم مکان دارد؛ اما در نمونه‌هایی چون گاهشماری، بیگاه، آنگاه و گاه‌گیر، «گاه» در ترکیب، مفهوم زمان دارد. این بدان معناست که مفهوم پایگی «گاه» از منظر استقلال در کاربرد که یکی از مناظر شناختی به شمار می‌رود، زمان است، چراکه ترکیب، مولود ریشه‌هاست و اشتقاق مولود ریشه‌ها و وندهاست (ضیاءحسینی، ۱۳۸۸: ۱۳-۱۴)، درست بر خلاف آنچه رضایی و رفیعی (۱۳۹۵) در تحلیل‌هایشان بدان دست یافتند و مفهوم سرنمون برای «گاه» را مکان دانستند.

همچنین در تمام جفت‌هایی که «گاه» هم به صورت اشتقاقی و هم به صورت ترکیب اضافی با یک پایه ظاهر می‌شود، به‌طور مشخصی صورت ترکیب اضافی، مفهوم زمان را می‌رساند. به‌عنوان مثال به موارد زیر توجه کنید:

(۱) خرمنگاه ... گاهِ خرمن

(۲) گردشگاه ... گاهِ گردش

به لحاظ شناختی، از آنجا که فعل یک فرایند است و زمان جزء لاینفک آن است، در صورت‌های مختلف، اعم از اسم فعل، مصدر، اسم مصدر و حاصل مصدر، اگر ذهن بخواهد به دنبال همایندی برایش باشد، متأثر از ویژگی‌های ذاتی او، نوعی سنخیت را در نظر خواهد گرفت. این سنخیت در حالت سرنمون خود، در زمان متعین می‌گردد. از این رو در مثال (۲)، در گروه اسمی (ترکیب اضافی) «گاهِ گردش» که بر ساخته از «گردشگاه» است، مفهوم پایگی «گاه» که همانا «زمان» است بیرون می‌زند:

- گاهِ گردش فرارسید و ما سرای خویش را به مقصد دشت‌های اطراف ترک گفتیم.

این موضوع حتی برای مصادر وارداتی از عربی در ابواب ثلاثی و رباعی (مجرد و مزید) نیز صدق می‌کند:

(۳) شهادتگاه ... گاهِ شهادت

در مثال (۳) نیز «گاه» شهادتگاه در ترکیب اضافی «گاهِ شهادت» به مفهوم زمان خویش آشکارا معترف است:

- گاهِ شهادت فرارسید و همه دست از جان شستند.

به این ترتیب، مستظهر به دلایل فوق، در این پژوهش معنای پایگی «گاه» را زمان در نظر گرفته و بر اساس الگوی پیشنهادی تالمی که شرح آن رفت، به تحلیل و دسته‌بندی داده‌ها می‌پردازیم. از نکات مهم در این تحلیل آن است که ما در چهارچوب نظری این پژوهش به هیچ وجه رویکرد در زمانی در تحلیل‌ها نداریم، مگر در مورد واژه‌های «دستگاه»، «چهارگاه» و «سه‌گاه» که به‌طور جداگانه به آن خواهیم پرداخت. اگرچه ابوالقاسمی در فصل واژه‌نامه ایرانی باستان در بخش اوستایی ذیل gātav معنای «گاه» را «جا» و «بستر» می‌داند (۲/۱۳۸۸: ۱۰۱-۱۰۰)، اما فرایندهای شناختی در انتقال مفاهیم تابع سیر تطور معنای واژه در ذهن سخنگویان معاصر یک زبان نیست، بلکه کارکردهای رایج واژگان در صرف و امکانات موجود در مفهوم‌سازی به‌صورت کاملاً هم‌زمانی معنای پایه را به‌دست داده و تغییرات را بر مبنای آن و در حال موجب می‌شود. وانگهی اگر ما به اسناد خیلی پیش‌تر از عصر فارسی باستان دسترسی می‌داشتیم ممکن بود معنای پایه «گاه» را «زمان» تشخیص می‌دادیم و این تغییرات معنایی در زبان‌شناسی تاریخی کاملاً محتمل گزارش شده است. نکته دیگر اینکه مفاهیم بنیادین معاصر و مورد استفاده در تحلیل‌ها زمان و مکان هستند و لذا بسط استعاری ترکیبات مانند «شأن و منزلت اجتماعی» مستخرج از واژه «جایگاه» در مقابل

مفهوم مکانی آن در جمله‌ای مثل «جایگاه اساتید در سالن آذین‌بندی شده است»، مورد تحلیل نگارندگان قرار نخواهد گرفت. از آنجا که بنا بر ملاحظات فوق، مفهوم پایه در «گاه» زمان است، منطق حکم می‌کند که باید این ویژگی خود را در ترکیباتی که خروجی نهایی آن مکان است از دست بدهد تا این خروجی «مکان» شود؛ و نیز از آنجا که تکواژ همراه آن هیچ باجی به «گاه» نمی‌دهد و رنگ و بوی زمان نمی‌گیرد، لاجرم تحت یکی از فرایندهای مطرح شده در چهارچوب نظری، «گاه» می‌بایست پیش از عرضه محصول نهایی تن به این تحول درونی بنیادین دهد.

پیش از هر چیز لازم است بدانیم که اساساً بنا به تعریف، «مکان» آن مقدار از حجم جهان است که شیء، مظهر آن است و لذا این دو حجم با هم برابرند (مصباح یزدی، ۱۳۹۸/۲: ۱۴۵)، از این رو مکان مختص اشیاء (چیزها) و اجرام است، فلذا ما در افعال (فرایندها) هیچ طبقه بسته‌ای که مکان‌نما باشد و در دستور تعبیه شده باشد نداریم درست مثل رنگ (تالمی ۱/۲۰۰۰: ۲۴-۲۵). تالمی نیز در جلد اول کتابش به این مطلب ذیل عنوان تبدیل در مقولات زمان و مکان پرداخته است. وی عملیاتی شناختی با نام شیء‌انگاری مفاهیم را در زبان تشخیص داده است که با مبانی فلسفی تعریف سازگاری دارد (۱/۲۰۰۰: ۴۳-۴۷). در مثال‌های زیر، تبدیل فوق به واسطه این عملیات شناختی صورت پذیرفته است:

الف- فرهاد من را امیدوار کرد.

ب- فرهاد به من امید داد.

در مثال (ب) مفهوم «امیدوار کردن» از طریق فرایند شناختی شیء‌انگاری، دقیقاً همانند یک شیء انگاشته و صورت‌بندی شده است؛ به نحوی که قابل دادن و گرفتن است. به محض اینکه شیء‌انگاری اجرا شد، خروجی فرایند مانند یک شیء ویژگی عرضی مکان‌مندبودن را فعال کرده و قوای شناختی نیز این مهم را به درستی در زبان بازنمایی می‌کند. بر پایه مباحث فوق، از آنجا که مکان (قرار گرفتن در یک مکان)، ویژگی عرضی یک شیء است و زمان ویژگی عرضی یک فرایند (اکبرپور، ۱۳۹۴) و این دو در «گاه» در حال جایگشت هستند و ما رمزگذاری صوری مستقل زمان را در افعال (فرایندها) در همه زبان‌ها داریم ولی برای مکان در اشیاء چنین چیزی نداریم؛ از نظر شناختی می‌توانیم این تحول را در «گاه» رمزگذاری «مکان» برای شیء بدانیم. همچنین، از آنجا که از طرفی مکان نسبت به زمان اصالت وجودی دارد و زمان در واقع نسبت تغییرات مکانی به آهنگ این تغییرات است (اکبرپور، ۱۳۹۴) و از طرف دیگر در ماهیت مفهومی «گاه» تشکیک وارد می‌شود؛ ما با یک دگردیسی تمام‌عیار طرف هستیم، یعنی «گاه» در ستیز با اسمی که از شیء بازنمایی می‌کند و یا اسمی که از

فعل بازنمایی می‌کند و ما آن را «شیء‌نما» می‌نامیم - چراکه عمده قواعد صرفی و نحوی اسمی که معرف شیء است را دارد و در واقع هر دو در یک پیوستار هستند - تن به سازش می‌دهد و دگرگون می‌شود.

فرق این موضوع با آنچه در دستور سنتی و یا زایا تحت عنوان اشتقاق داشتیم این است که در اشتقاق تفاوت فاحش مفهومی تابع وندهای مختلف است و نه یک وند که در ترکیب با ریشه، خودش تغییر معنا بدهد تا مفهوم نهایی تولید شود؛ به عبارت دیگر وندهای اشتقاقی، قبل از ترکیب دارای یک مفهوم پایه هستند و در فرآیند ترکیب نیز همان مفهوم پایه را عمدتاً با خود حفظ می‌کنند اما در اینجا مفهوم پایه برای «گاه» زمان است و به محض ترکیب با انواع اسم معرف اشیاء (عمدتاً) و اسم مصدر و مصادر عربی وارد شده به فارسی و حاصل مصدر و اسم فعل، برای سازش با ویژگی مکانمند بودن اسم شیء‌انگاری شده (خواه عینی خواه انتزاعی) مفهوم خودش تبدیل به مفهوم مکان می‌شود و مطابق آنچه ما در بررسی داده‌ها به دست آوردیم خروجی ترکیب نیز از چهار حالت زیر خارج نیست که البته در مواردی تلفیقی نیز ظاهر شده‌اند:

الف- مکان اجرای فرایند: آموزشگاه (آموزش: اسم مصدر/حاصل مصدر+گاه)

ب- مکان اثر اجرای فرآیند: ختنه‌گاه

پ- مکان قرار گرفتن شیء (=چیز)/جرم: قلوه‌گاه

ت- مکان قرار گرفتن اثر/جهت/امتداد شیء/جرم: قبله‌گاه

آبریزگاه: مستراح، میال (مکان اجرای فرایند)

آبگاہ: تهیگاہ، مٹانہ (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)

آتشگاه: آذرکده، آتشکده، دهانه کوره (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)

آرامگاه: گور (مکان اجرای فرایند) / (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)

آرایشگاه: جایی که در آن موی سر و صورت را آرایش می‌کنند (مکان اجرای فرایند)

آزمایشگاه: جایی دارای تجهیزات برای انجام دادن آزمایش‌های علمی (مکان اجرای فرایند)

آسایشگاه: جای آسایش (مکان اجرای فرایند)

آماجگاه: جای نشانه‌گیری (مکان اثر اجرای فرایند)

آمدگاه: سازمانی در ارتش که مسئول فراهم‌سازی، نگهداری و تحویل خوراک، پوشاک و جنگ‌افزار مورد

نیاز یگان‌ها است (مکان اجرای فرایند) / (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)

آموزشگاه: مؤسسه آموزشی که در آن در زمان معین به افرادی با شرایط معین آموزش‌های معینی داده

می‌شود (مکان اجرای فرایند)

اردوگاه: جایی که در آن گروهی به طور موقت و به صورت جمعی اقامت کرده‌اند (مکان اجرای فرایند) /

(مکان قرار گرفتن شیء/جرم)

استراحتگاه: جای استراحت کردن (مکان اجرای فرایند)

اقامتگاه: جای اقامت، خانه (مکان اجرای فرایند)

اندرزگاه: مؤسسه‌ای برای دادن راهنمایی‌های پزشکی، بهداشتی، روانی و مانند آن (مکان اجرای فرایند)

بارگاه: جایی که شخصیت بلندپایه‌ای در آن دیگران را به حضور می‌پذیرد، آرامگاه امامان و قدیسان

(مکان قرار گرفتن شیء/جرم)

بازداشتگاه: جایی که در آن بازداشت‌شدگان را نگهداری می‌کنند (مکان اجرای فرایند)/ (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)

بندرگاه: بارانداز، موج‌شکن (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)
بنگاه: جایی که در آن کارهای معینی با هدف کسب درآمد یا عرضه خدمات معین انجام می‌گیرد؛
مؤسسه، دفتر یا مغازه دلالی (مکان اجرای فرایند)

پاسگاه: تأسیساتی که برای استقرار گروه کوچکی از نیروهای نظامی یا انتظامی ایجاد شده است (مکان اجرای فرایند)/ (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)

پرورشگاه: مؤسسه‌ای برای نگهداری و تربیت کودکان بی‌سرپرست (مکان اجرای فرایند)
پرستشگاه: جایی معمولاً دارای بنا برای پرستیدن یک نیروی ماورای طبیعی (مکان اجرای فرایند)
پژوهشگاه: مؤسسه پژوهشی مستقل که دست‌کم دارای سه پژوهشگر است (مکان اجرای فرایند)
پناهگاه: جایی که بتوان در آن پناه گرفت (مکان اجرای فرایند)
پهلواگاه: بخش پهن‌شده‌ای از کناره سواره‌رو یا جاده برای توقف کوتاه وسیله‌های نقلیه (مکان اجرای فرایند)

پیشگاه: پیش روی یک شخص بلندپایه یا یک نهاد قانونی یا اجتماعی (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)
تعمیرگاه: کارگاه ویژه وسیله‌های خراب و ازکارافتاده (مکان اجرای فرایند)
تکیه‌گاه: جایی که چیزی را بتوان به آن تکیه داد (مکان اجرای فرایند)
تماشاگاه: جای مناسب برای تماشا کردن (مکان اجرای فرایند)
توقفگاه: محوطه‌ای برای گذاشتن وسیله‌های نقلیه، پارکینگ (مکان اجرای فرایند)
توقفگاه: بازداشتگاه (مکان اجرای فرایند)

تهیگاه: بالاترین بخش استخوان لگن (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)
جایگاه: جای ویژه یک شخص یا یک چیز (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)
جولانگاه: جای جولان دادن (مکان اجرای فرایند)
چالگاه: تو رفتگی گرد یا نیمگردی در کوه یا دیواره پرشیب، ناشی از فعالیت یخچال‌ها (مکان اثر اجرای فرایند)

چراگاه: زمین دارای آب‌وعلف و مناسب برای چرای جانوران علفخوار (مکان اجرای فرایند)
خرگاه: چادر بزرگ یا مجموعه‌ای از چادرها برای اقامت موقت افراد بلندپایه (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)

خرمنگاه: جایی که کشاورزان در آن غله خود را خرمن می‌کنند (مکان اجرای فرایند)
خلوتگاه: جای خلوت [کردن] (مکان اجرای فرایند)

خوابگاه: اتاق ویژه خواب؛ به‌ویژه در یک مؤسسه همگانی (مکان اجرای فرایند)
خیمه‌گاه: جایی که در آن خیمه می‌زنند (مکان اجرای فرایند)/ (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)
دادگاه: جایی که در آن دادرس یا دادرسان در حضور دادستان به شکایت مدعی رسیدگی می‌کنند (مکان اجرای فرایند)

دامگاه: جای دامگذاری (مکان اجرای فرایند)/ (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)
دانشگاه: مؤسسه آموزش عالی شامل چندین دانشکده برای تدریس رشته‌های مختلف (مکان اجرای فرایند)

درگاه: گشادگی دیوار که چهارچوب را در آن می‌گذارند؛ خانه بزرگان و صاحبان قدرت (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)

درمانگاه: مؤسسه‌ای با کارکنان پزشکی و وسایل درمانی برای دادن خدمات به بیماران سرپایی یا دارای فوریت‌های پزشکی (مکان اجرای فرایند)

دزدگاه: جای گرد آمدن دزدان (مکان قرار گرفتن شیء/جرم) / (مکان اجرای فرایند)

دیدگاه: شیوه دآوری، طرز تلقی (مکان قرار گرفتن شیء/جرم) / (مکان اجرای فرایند)

رزمگاه: میدان جنگ، جایی که در آن جنگ در جریان است (مکان اجرای فرایند)

زادگاه: جای زاده شدن (مکان اجرای فرایند)

زایشگاه: بیمارستان یا درمانگاه ویژه زایمان زنان (مکان اجرای فرایند)

زیارتگاه: مکانی که جمعی آن را مقدس می‌دانند و به زیارتش می‌روند (مکان اجرای فرایند)

زیستگاه: جای زندگی (مکان اجرای فرایند)

سبقتگاه: بخش عریض یک سواره‌رو باریک (مکان اجرای فرایند)

سروگاه: /sorugāh/ محل روییدن شاخ‌های جانور (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)

شرمگاه: ناحیه‌ای از بدن که روی استخوان عانه و زیر شکم قرار دارد (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)

شکارگاه: جایی که در آن شکار می‌کنند (مکان اجرای فرایند)

شناگاه: پلاژ (مکان اجرای فرایند)

شهادتگاه: جایگاه شهید شدن (مکان اجرای فرایند)

شیرخورگاه: مؤسسه‌ای برای نگهداری کودکان شیرخوار بی‌سرپرست (مکان قرار گرفتن شیء/جرم) / (مکان اجرای فرایند)

عبادتگاه: مکان ویژه عبادت (مکان اجرای فرایند)

فروشگاه: جایی که در آن کالایی را می‌فروشند (مکان اجرای فرایند)

قبله‌گاه: جای قبله (مکان قرار گرفتن اثر/جهت/امتداد شیء)

قتلگاه: جای کشته شدن (مکان اجرای فرایند)

قرارگاه: جای استقرار یا سکونت یک نیروی نظامی یا جنگی (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)

قربانگاه: جای قربانی کردن جانداران (مکان اجرای فرایند)

قلوه‌گاه: گوشت زیر دنده دام‌های گوشتی (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)

کارگاه: محوطه یا فضایی که در آن یک یا چند کارگر به فعالیت تولیدی می‌پردازند (مکان اجرای فرایند)

کشتارگاه: جایی معمولاً دارای تجهیزات برای کشتن، پوست کردن، خالی کردن شکم و گاه قطعه‌قطعه کردن و بسته‌بندی جانوران گوشتی (مکان اجرای فرایند)

کمرگاه: بخشی از تنه که کمر در آن قرار دارد (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)

کمینگاه: جایی که در آن کمین می‌کشند و در انتظار فرصت مناسب برای حمله کردن می‌مانند (مکان اجرای فرایند)

گهواره: گهواره (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)

گذرگاه: جای عبور چیزی (مکان اجرای فرایند)

گردشگاه: جای مناسب برای گردش (مکان اجرای فرایند)

گردن‌گاه: جای قرار گرفتن گردن (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)

گهواره: تخت‌خواب برای کودک شیرخوار (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)

گیجگاه: شقیقه (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)
لنگرگاه: جایی در یک توده آب که محفوظ و به قدر کافی گود است تا بتوان وسیله شناور را در آنجا متوقف کرد (مکان قرار گرفتن شیء/جرم) / (مکان اجرای فرایند)
مخفیگاه: جایی که در آن چیزی پنهان شده است (مکان قرار گرفتن شیء/جرم) / (مکان اجرای فرایند)
منزلگاه: جای سکونت یا اقامت، به‌ویژه در جریان مسافرت یا توقف موقت (مکان قرار گرفتن شیء/جرم) / (مکان اجرای فرایند)
میدانگاه: فضایی باز در وسط گذرگاه و در میان ساختمان‌ها (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)
میعادگاه: جایی که از پیش برای دیدار تعیین شده است (مکان اجرای فرایند)
نخجیرگاه: شکارگاه (مکان اجرای فرایند)
ندامتگاه: زندان (مکان قرار گرفتن شیء/جرم) / (مکان اجرای فرایند)
نشیمنگاه: آن بخش از اندام جاندار که در هنگام نشستن بر زمین قرار می‌گیرد و سنگینی تنه را تحمل می‌کند (مکان قرار گرفتن شیء/جرم)
نظرگاه: دیدگاه، عقیده (مکان قرار گرفتن شیء/جرم) / (مکان اجرای فرایند)
نمایشگاه: جایی برای به نمایش گذاشتن فرآورده‌های صنعتی یا هنری؛ معمولاً برای فروش آن‌ها (مکان اجرای فرایند)
نهبانگاه: مخفیگاه (مکان قرار گرفتن شیء/جرم) / (مکان اجرای فرایند)
نیروگاه: مجموعه‌ای برای تولید برق، شامل ساختمان‌ها و دستگاه‌های تولید (مکان اجرای فرایند)
ورزشگاه: بنایی همگانی برای فعالیت‌های ورزشی (مکان اجرای فرایند)
وعده‌گاه: میعادگاه (مکان اجرای فرایند)

بنا بر استدلال‌های فوق، حال که نوع فرایند شناختی ستیز و سازش صورت گرفته در مورد «گاه» تشخیص داده شد که «دگردیسی» است؛ نوبت تعیین زیر نوع این دگردیسی است. اگر ما «گاه» را به دلیلی که در بالا ذکر شد به سبب اشتقاق ندانستن فرایند، پسوند در نظر نگیریم، بنابراین گاه به طبقه بسته تعلق ندارد و ما باید یک نوع دگردیسی جدید به آنچه تالمی تاکنون بدان دست یافته بیفزاییم؛ در این صورت آن نوع دگردیسی این خواهد بود:

«جایگزینی یک مؤلفه از ویژگی‌های عرضی یک طبقه باز با کل مفهوم پایگی یک طبقه باز دیگر»
مطابق گزاره فوق، مکانمندی بودن که یک مؤلفه از ویژگی‌های عرضی شیء بودگی است جایگزین مفهوم پایگی «گاه» که همانا زمان است شده و آن را دگرگون کرده و تبدیل به مکان می‌کند. این مکانمندی به نحو دیگری نیز در دستگاه بسط یک مکان در زمان در قالب یک رویداد (فرایند) که مظروف‌بودگی و جرم‌داشتن انتزاعی آن را قوای شناختی انسان تمییز می‌دهد توسط تالمی بیان شده است (۲۰۱۷: ۵۹-۶۰).

اما اگر فرایند را نوعی خاص از اشتقاق بدانیم که در آن هم‌وند تغییر مفهوم می‌دهد و هم خروجی فرایند، در این صورت گزاره ما می‌شود:

«جایگزینی یک مؤلفه از ویژگی‌های عرضی یک طبقه باز با کل مفهوم پایگی یک طبقه بسته»

و لذا قدر مطلق قضیه ثابت می‌ماند.

۵، ۲. تحلیل کلی ۱۹ واژه در بردارنده مفهوم زمان بر ساخته از «گاه»

مطابق نظریه، اگر در یک ستیز، هر دو عنصر ویژگی‌های پیش فرض خود را حفظ کنند و در نهایت سازش و انسدادی هم پیش نیاید، گویی ستیزی رخ نداده، لذا، از آنجا که واژه‌هایی که معنای نهایی آن‌ها پس از افزودن «گاه» دلالت بر زمان دارد در واقع تغییری نسبت به مفهوم پایگی «گاه» که همانا زمان است، نداشته‌اند، در این تحلیل، زیرفرایندهای شناختی موجود در چهارچوب موضوعیت پیدا نمی‌کنند:

آنگاه: سپس، پس از آن

بزنگاه: مناسب‌ترین زمان برای حاضر بودن در جایی

بیگاه: وقت نامناسب

شبانگاه: هنگام شب

صبحگاه: هنگام صبح

گاه: هنگام، وقت، زمان

گاهشماری: اندازه‌گیری و تقسیم زمان به بخش‌های مساوی

گاهشناسی: شناسایی زمان و تاریخ رویدادها

گاهگاه: برخی وقت‌ها

گاهگذار: گاهگاه

گاهنامه: تقویم

گاهو بیگاه: در وقت‌های نامعین

گاهی: برخی وقت‌ها

گهگاه: گاهگاه

گهگیر: تکرارشونده در فاصله‌های زمانی نامعین

گهی: گاهی

ناگاه: به‌طور ناگهانی

ناگه: ناگاه

هرگاه: در زمانی که

۵، ۳. پیرامون ۳ واژه «دستگاه»، «چهارگاه» و «سه‌گاه»

اگرچه در فارسی معاصر «دستگاه» به گروهی از اشیاء، مواد یا افراد دارای وابستگی یا برهمکنش که به‌صورت یک کل، کار یا کارهای معینی را انجام می‌دهند؛ ماشین و یا هر یک از هفت قالب موسیقی آوازی ایران اطلاق شده است، اما در قدیم «محل قرار دادن دست‌ها» روی صندلی مثلاً پادشاهی بوده است (صدری افشار و حکمی، ۱۳۸۸: «دستگاه»).

در مورد «چهارگاه» و «سه‌گاه»، هر یک به معنای دستگاه/مقامی از دستگاه/مقام‌های موسیقی ایرانی باید گفت که اساساً «گاه» در این دو ترکیب به معنای «پرده ساز» بوده است و لذا در معنای سوم «دستگاه» در بالا ذیل کیفیت استقرار انگشتان دست بر روی پرده‌های ساز متعین شده است (فخرالدینی، ۱۳۹۴: ۳۶-۴۶).

۶. نتیجه

نتایج پژوهش حاضر را می‌توان در قالب فهرست زیر تدوین نمود:

الف- «گاه» هنگامی که در اشتقاق شرکت می‌کند، در بیشتر موارد مفهوم مکان را تولید می‌کند؛ اما در انواع ترکیب بیشتر مفهوم «زمان» دارد.

ب- مفهوم پایگی در «گاه» از منظر استقلال در کاربرد، زمان است.

پ- تواتر نمی‌تواند دلیل محکمی برای به‌دست دادن معنای سرنمون یا مفهوم پایگی باشد.

ت- «گاه» به دلیل رفتار نوسانی در پیوستار بین طبقات باز و بسته قرار می‌گیرد و به نحوی مانند قید عمل می‌کند.

ث- «گاه» در تجاور با فرایندی که شیء‌انگاری شده، جهت هماهنگی با ویژگی عرضی آن یعنی مکان‌مندی، معنای مکان به خود می‌گیرد و خروجی این باهم‌آیی نیز از جنس مکان است.

ج- فرایند شناختی دخیل در این تجاور، دگردیسی از نوع زیر است که از قبیل این پژوهش، به‌عنوان فرایند شناختی جدیدی به فرضیه‌ی معنایی تالمی اضافه گردید:

«جایگزینی یک مؤلفه از ویژگی‌های عرضی یک طبقه باز با کل مفهوم پایگی یک طبقه پیوستاری (باز/بسته)»

چ- مفاهیم اصلی جایگذاری شده در «گاه» محدود می‌شوند به «زمان» و «مکان»، با محوریت زمان. لازم است دقت شود که در این واژه هیچ یک از مفاهیم فوق مؤلد دیگری نیست. همچنین «گاه» در فارسی معاصر ذاتاً پسوند مکان‌ساز نیست.

ح- ساده‌سازی سازوکار مفهوم‌سازی از نگاهی کمینه در این پژوهش به‌وضوح نشان داده شده است؛ «گاه» در استعاره‌های تصنعی و تخیلی مفهوم‌سازی نشده است.

خ- فرایندها پس از تخلیه شدن از زمان و تبدیل شدن به مصدر، اسم فعل، اسم مصدر و حاصل مصدر، به لحاظ شناختی تحت عملیاتی با عنوان شیء‌انگاری، مکان‌طلب می‌شوند.

منابع

- ابوالقاسمی، محسن. (۱۳۸۸). *راهنمای زبان‌های باستانی ایران؛ جلد دوم: دستور و واژه‌نامه*، تهران، سمت.
- اکبری‌پور، حامد. (۱۳۹۴). *بررسی و توصیف معنای برخی واژه‌های قیدی فارسی از دیدگاه معنی‌شناسی شناختی؛ پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، مشهد، دانشگاه فردوسی.
- انوری، حسن. (۱۳۶۷). *دستور زبان فارسی*، تهران، فاطمی.
- انوری، حسن. (۱۳۸۱). *فرهنگ بزرگ سخن*، تهران، سخن.

- خیام پور، عبدالرسول. (۱۳۴۷). دستور زبان فارسی، چاپ ششم، تبریز، کتابفروشی تهران. دهخدا، علی اکبر. (۱۳۷۰). لغت‌نامه، تهران، دانشگاه تهران.
- ذالٹور، ر. (۱۳۴۳). دستور زبان پارسی در صرف و نحو زبان فارسی، تهران، ارغنون.
- رضایی، حدائق. رفیعی، عادل. (۱۳۹۵). «بررسی شبکه معنایی پسوند مکان‌ساز «گاه» با رویکردی شناختی»، زبان پژوهی دانشگاه الزهراء، سال هشتم، شماره ۱۸، بهار ۹۵.
- زیدطوسی، احمد بن محمد. (۱۳۵۶). تفسیر سوره یوسف، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- شریعت، محمدجواد. (۱۳۷۲). دستور زبان فارسی، تهران، اساطیر.
- شفایی، احمد. (۱۳۶۳). مبانی علمی دستور زبان فارسی، تهران، نوین.
- صادقی، علی اشرف. (۱۳۷۱). «شیوه‌ها و امکانات واژه‌سازی در زبان فارسی معاصر»، نشر دانش، فروردین و اردیبهشت، ۱۳۷۷، شماره ۶۹.
- صدری افشار، غلامحسین؛ حکمی، نسرین و حکمی، نسترن. (۱۳۸۸). فرهنگ فارسی دوجلدی، تهران، معاصر.
- ضیاءحسینی، محمد. (۱۳۸۸). مبانی زبان‌شناسی، تهران، رهنما.
- عمید، حسن. (۱۳۸۹). فرهنگ فارسی، تهران، آگاه.
- فخرالدینی، فرهاد. (۱۳۹۴). تجزیه و تحلیل و شرح ردیف موسیقی ایران، تهران، نشر معین.
- فرشیدورد، خسرو. (۱۳۸۴). دستور مفصل امروز، تهران، سخن.
- قریب، عبدالعظیم. (۱۳۷۸). دستور پنج استاد، تهران، جهان دانش.
- کشانی، خسرو. (۱۳۷۱). اشتقاق پسوندی در زبان فارسی امروز، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.
- کلباسی، ایران. (۱۳۷۱). ساخت اشتقاقی واژه در فارسی امروز، تهران، آرین.
- مصباح یزدی، محمدتقی. (۱۳۹۸). آموزش فلسفه؛ جلد دوم، تهران، شرکت چاپ و نشر بین‌الملل.
- معین، محمد. (۱۳۷۱). فرهنگ فارسی، تهران، امیرکبیر.
- مشکور، محمدجواد. (۱۳۴۲). دستورنامه: در صرف و نحو زبان پارسی، تهران، شرق.
- ناتل خانلری، پرویز. (۱۳۵۵). دستور زبان فارسی، تهران، نشر بابک.
- همایون فرخ، عبدالرحیم. (۱۳۳۷). دستور جامع زبان فارسی. تهران، علمی.
- Abolghasemi, M., 2009. *A Manual of Old Iranian Language; Part 2: Grammar and Lexicon*, Tehran, SAMT, [In Persian].
- Akbarpour, H., 2015. *Examining and Describing the Meaning of Some Adverbial Words from the Perspective of Cognitive Semantics*, M.A., Thesis, Mashhad, Ferdowsi University, [In Persian].
- Amid, H., 2010. *Amid Dictionary*, Tehran, Agah, [In Persian].
- Anvari, H., 1988. *The grammar of Persian Language*, Tehran, Fatemi, [In Persian].
- Anvari, H., 1992. *Farhang-e Bozorg-e Sokhan: The great dictionary of Sokhan*, Tehran, Sokhan, [In Persian].
- Dehkhoda, A. A., 1991. *Dehkhoda Dictionary*, Tehran, Tehran University Press, [In Persian].
- Fakhreddini, F., 2015. *Analysis and Description of Iranian Music (Radif)*, Tehran, Moeen, [In Persian].
- Farshidvard, Kh., 2005. *Modern Detailed Grammar*, Tehran, Sokhan, [In Persian].
- Ghareeb, A., 1999. *Dastoor-e Panj Ostad: five-masters- Grammar*, Tehran, Jahan-e Danesh, [In Persian].

- Homayoun farrokh, A.,1958. *Comprehensive Persian Grammar*, Vol.2. Tehran, Elmi, [In Persian].
- Kalbasi, I., 1992. *The Derivational Structure of Word in Modern Persian*, Tehran, Ariyan, [In Persian].
- Keshani, Kh.,1992. *Suffix Derivation in Modern Persian*, Tehran, Markaz-e Nashr-e Daneshgahi, [In Persian].
- Khayyampur, A.,1968. *The Grammar of Persian Language*, 6th Ed, Tabriz, Tehran Bookstore, [In Persian].
- Mashkour, M. J.,1963. *astourname: In the Morphology and Syntax of Persian Language*, Vol.3,Tehran, Shargh, [In Persian].
- Mesbah Yazdi, M. T., 2019. *Training Philosophy; Volume II*, Tehran, Sherkat-e Chap-o Nashr-e Bein-Al-mellal, [In Persian].
- Moin, M. (1992). *Moin Dictionary*, Tehran, Amir Kabir, [In Persian].
- Natel Khanlari, P. (1976). *Persian Language Grammar*, Tehran, Nashr-e Babak, [In Persian].
- Rezaei, H. & Rafiei, A. (2016). "investigating the Semantic Network of Locator Suffix '-gah': a Cognitive Approach", *Journal of Zabanpazuhi*. 8(18), Pp. 107-123, [In Persian].
- Sadeghi, A. A.,1992. "Methods and possibilities of word formation in contemporary Persian". *Nashre Danesh Journal*, 69. Pp. 20-25, [In Persian].
- Sadri Afshar, G.H.; Hakami, Nasrin & Hakami, Nastaran., 2009. *Persian Dictionary Two Volumes*. Tehran, Moaaser, [In Persian].
- Shafae, A.,1984. *Scientific Basics of Persian Grammar*, Tehran, Novin. [In Persian].
- Shariat, M. J.,1993. *The Grammar of Persian Language*. Tehran, Asatir, [In Persian].
- Talmy. L., 2000. *Toward a Cognitive Semantics*. Vol I, Cambridge, MA: MIT press.
- _____. (2000). *Toward a Cognitive Semantics*. Vol II, Cambridge, MA: MIT press.
- _____,2017. *The Targeting System of Language*, Cambridge, MA: MIT press.
- Zeyd Tusi, A.,1977,. *Interpretation of Surat 'Yusuf*, Tehran, The Institute of Book Translating and Publishing, [In Persian].
- Ziyaa Hoseini, Mohammad. (2009). *ABC of Linguistics*, Tehran, Rahnama, [In Persian].
- Zonnour,R.,1964,. *The Grammar of Parsi in Persian Morphology and Syntax*, Tehran, Arganun, [In Persian].

